



FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Mossen - plats, tid, mening : seminarium i Borås 24 november 2007

Kloo Andersson, Anna

Fornvännen 2008(103):3, s. [190]-192 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2008_190

Ingår i: samlar.raa.se

Konferenser

Mossen – plats, tid, mening

Seminarium i Borås 24 november 2007

Borås museum anordnade i Textilmuseets lokaler ett seminarium under rubriken »Mossen – plats, tid, mening. Ett interdisciplinärt seminarium med föredrag om mossens betydelse från forntid till nutid». Magnus Ljunge från Borås museum inledde med att hälsa oss, ett tjugotal deltagare, välkomna.

Två av föredragen handlade egentligen inte om arkeologi men man kunde trots det göra intressanta kopplingar. Maria Stenseke från Kulturgeografiska institutionen vid Göteborgs universitet berättade om hur markägare av idag ser på våtmarkerna och hur de ska skötas. Lars G. Strömberg från Högskolan i Borås visade att mossen kunde användas som en samhälls- och socialhistorisk reflektor från 1800-talets början fram till 1900-talets mitt. Utifrån dessa föredrag kan man fundera på hur ingrepp i mossarna påverkar bevaringsförhållandena för kända såväl som okända fornlämningar och fynd.

Större delen av dagen ägnades dock åt mosslik sedda ur olika perspektiv. Den svenska Danrikekvinnan presenterades från en osteologs synvinkel medan Bockstensmannen och den mosse han hittades i sågs ur ett etnologiskt perspektiv. De danska mossliken från Grauballe och Tollund har genomgått omfattande naturvetenskapliga undersökningar. Resultaten från dessa presenterades och lades sedan samman med andra arkeologiska fynd och kopplingar. Vi kom därigenom väldigt nära de två enskilda individerna, men de sågs även i ett större perspektiv på offersevänjan och dess förändringar över tid. Maria Vretemark från Västergötlands museum gjorde år 2000 en osteologisk undersökning av den så kallade Dannikekvinnan som på 1940-talet hittades i Rydets mosse. Hon hade begravts i en kista någon gång i början av 1700-talet och var inte svept utan hade sina kläder på sig. Utifrån de osteologiska resultaten kunde Vretemark kon-

statera att kvinnan varit ca 19–20 år gammal när hon dog. Hon var ca 160 cm lång vilket innebär att hon var något över medellängd för sin tid. Det ena skenbenet var något kortare och vridet jämfört med det andra och det är möjligt att hon var något låghalt.

Eftersom hennes huvud saknades i graven och hon inte hade lagts i vigd jord kallades kvinnan snart för häxa i tidningarna. När hon hittades fanns en hårtest med en bit skalp kvar i graven, och det tyder på att huvudet ursprungligen har legat där. Troligen försvann det dock någon gång under de veckor som graven låg öppen från det att fyndet gjordes tills myndigheterna hade underrättats. Det var dock inte enbart huvudet som saknades utan även ben från ryggraden och bröstkorgen. Enligt Vretemark finns det inga spår efter avrättning på resten av skelettet, men så länge kraniet och halskotorna är försvunna kan man inte utesluta att hon har hängts. Trots att hon inte vilar i vigd jord är det helt klart frågan om en riktig begravning. Ett enligt Vretemark tänkbart scenario är att hon har begått självmord, kanske för att hon var gravid, och därför såsom självspilling har begravts i mossen istället för på kyrkogården.

Christina Andersson Wiking från läns museet i Varberg utgick i sitt föredrag från Bockstens mosse och den man som hittades vid torvbrytning 1936 efter att ha legat i mossen under 600 år. Museet har nyligen låtit dockmakaren Oscar Nilsson rekonstruera mannens huvud. För att det skulle vara möjligt var man tvungen att göra en »plastikoperation» eftersom ansiktet var intryckt. Professor Claes Lauritzen »opererade» kraniet inför media och menade att det inte var någon större tvekan om hur mannen hade dött med tanke på dess intryckta utseende. Osteologen Torbjörn Ahlström menar dock att det inte finns några bevis för vad som var dödsorsaken,

utan att mossen, genom århundradenas tryck, har orsakat skadorna på kraniet. Sannolikheten för att rekonstruktionen av mannens ansikte ändå stämmer överens med verkligheten är 80% vilket innebär att rekonstruktionen skulle ha blivit igenkänd av folk från den tiden.

I området kring Bockstens mosse finns sägner som säger att man slog ihjäl en man som värvade krigsfolk och därefter grävde ned honom i en mosse. Eftersom han spökade kördes en ekpåle genom hans hjärta för att man åter skulle få lugn och ro på mossen och i byn. När Bockstensmannen hittades liggande framstupa satt tre pålar i hans rygg. I området finns ytterligare tre typer av sägner kring pålning. Dessa går ut på att man har pålat mördade människor för man var rädd för dem, att de var onda eller att de hade haft makt.

Pauline Asingh från Moesgård museum i Danmark berättade om den »magiska mossen» och Grauballemannen som hittades 1952. Han offerades någon gång under perioden 400–200 f.Kr. och var lagd i en grav eller torvtäktsgröp men hade inte fått några kläder eller föremål med sig. Under åren 2001–2003 genomgick han ett flertal olika undersökningar såsom röntgen, MR- och CT-scanning, ¹⁴C-datering och DNA-test. Förutom dessa analyser undersöktes även hans tänder, hud och maginnehåll. Dessa nya rön har Pauline Asingh och Niels Lynnerup samlat i boken *Grauballe man: an Iron Age bog body revisited* som gavs ut strax före seminariet. Mannen var 30–40 år gammal när han offerades och hade slitna tänder. Han hade fått halsen uppskuren från öra till öra men även ett slag på vänster hjässben och ett brott på höger skenben. Han hade varit död i högst en timme innan kroppen lades i mossen. Den sista måltiden hade varit en gröt eller välling gjord på spannmål till 20% medan resten utgjordes av örter och gräs. Troligen var det vinterns sista reserv som hade använts eftersom den innehöll så mycket örter och gräs. Grauballemannens huvud hade pressats ihop av mossens tryck, men även här har man lyckats rekonstruera ansiktet med 80% sannolikhet för att den stämmer överens med verkligheten. Mannen hade 15 cm långt hår som var bakåtkammat med fett, med andra ord en forntida *backsläck*.

Asingh har kunnat konstatera att det finns

skillnader i vad man har offrat i mossarna under järnåldern jämfört med under bronsåldern. Enligt henne sågs mossen under bronsåldern som ett ingenmansland. När skogens utbredning i Danmark minskade började man elda mer med torv och därmed ändrades människornas förhållningssätt till mossen. Det är från denna tid och framåt som man hittar mossliken men även matoffer och fruktbarhetsfigurer av trä. Troligen var man medveten om mossarnas konserverande funktion och utnyttjade den. När människor offerades och lades ned i mossarna bevarades gudarnas offer vilket kan jämföras med att man annars kremerade sina döda.

Christian Fischer från Silkeborg museum berättade om forskningen kring Tollundmannen som hittades 1950 och som han skriver om i boken *Tollundmanden*. Gaven till guderne. Omkring 350 f.Kr. lades mannen i hockerställning i mossen. Han fick inga kläder med sig förutom en hätta, ett skärp runt midjan samt en snara runt halsen vari han hade hängts. Även han var ca 30–40 år gammal när han offerades. Man hade stängt hans ögon och mun innan han lades ned. Den sista måltiden hade innehållit korn, havre och ogräsfrön, vilket i likhet med Grauballemannen tyder på att det var det sista av vinterförråden. I maginnehållet hittades dessutom psykoaktiv mjöldruga. Det har inte varit möjligt att avgöra om man har använt växten för att droga mannen innan han offerades eller om man bara inte har lyckats skilja spannmålen från denna parasit.

Som tidigare nämnts har man hittat flera fruktbarhetsfigurer av trä i mossar. En del av dessa har stått i stenhögar som troligen har varit kultiska platser under övergången mellan brons- och järnåldern. En av träfigurerna, den så kallade Broddenbjergmannen, har markering runt halsen. Skulle det kunna markera en halsring, ett halssnitt eller ett hängningsrep? Christian Fischer tror själv mest på det sistnämnda. Tecken på hängning kan man även se på en del vendeltida guldgubbar, t.ex. från Uppåkra i Skåne och Sorte Muld på Bornholm, där figurerna har skärp i midjan och en markering kring halsen. Vikingatida hängningsmotiv förekommer på gotländska bildstenar och på en bonad från Osebergsgraven i Norge. En intressant koppling till detta är att Oden enligt Eddan hängde sig själv. Skulle dessa

fynd kunna visa övergången till asatron i dess tidigaste skede?

Moderna tekniker gör idag att vi kan se enskilda individer i ett helt nytt ljus. När de nya rönen, tillsammans med andra fynd och material, dessutom sätts in i ett större perspektiv framträder en hel värld för våra ögon. Utan mossliken kan vi inte komma så nära den forntida människan och begrunda Tollundmannens skenbart fridfulla ansikte.

Referenser

- Asingh, P. & Lynnerup, N. (red.), 2007. *Grauballe man: an Iron Age bog body revisited*. Jysk Archaologisk Selskab. Højbjerg.
- Fischer, C., 2007. *Tollundmanden. Gaven till guderne. Mosefund fra Danmarks forhistorie*. Hovedland. Silkeborg.

Anna Kloo Andersson
 Jönköpings läns museum
 Box 2133
 SE-550 02 Jönköping
 anna.kloo@jkgplm.se

Theoretical Archaeology Group

New York, 23–25 maj 2008

Den första TAG-konferensen (Theoretical Archaeological Group) ägde rum 1979 på initiativ av bland andra Colin Renfrew. Tillställningen har sedan dess återkommit varje år, och blivit ett forum för diskussioner om den arkeologiska teori-bildningens tillämpningar och horisonter. Sedan 1985 har Norden haft sin egen TAG, och glädjande nog har nu även USA fått en. I maj var jag på University of Columbia i New York för den första i raden av planerade konferenser.

Ett informellt men genomgående tema för denna första sammankomst tycktes vara städer och urbaniseringsprocesser. Under det inledande pleniseminariet talade Ian Hodder om det tidigneolitiska Turkiet utifrån termerna »centralitet» och »rumslig strukturering». Hodder betonade att han inte ville infoga Çatal Hüyük på en evolutionär tidsaxel genom att ge den epitetet »den första staden». Däremot redogjorde han för intressanta mönster som framkommit vid senare års undersökningar. Bland annat syns tendenser till att begravingar under husens golv är vanligast i bosättningsens mitt. Likaså märks tecken på att den omkringliggande bebyggelsen strävat efter att närma sig de hus som innehöll gravar.

Under lördagen hölls en session om Thing theory vilken syftade till att diskutera det gäckande begreppet »ting» eller »artefakt». Förutom arkeologer fanns samhällsplanerare, etnologer, och filosofer i panelen. Frågor som diskuterades var bland annat antropomorferingen av föremål, samspelet mellan aktör och struktur samt vår tendens att sortera objekt i bestämda kategorier. Den tyske urbansociologen Mark Müller talade om lyktstolpar, och förde en övertygande argumentation kring deras relevans för människors »mindscapes», eller mentala kartor. Gatlyktorna bildar skylinen, den förkroppsligar idén om staden som väsen och har ett stort symbolvärde. Likafullt tycktes Müllers respondenter inte koppla dessa värden till den enskilda gatlyktan. Lyktstolparna som objekt tyckts ha en annan – betydligt mera vardaglig – innebörd än det ljus som de tillsammans avger.

Under söndagen hölls seminarium om Sensing: touching: thinking: towards Peircean archaeologies. Som titeln antyder handlade det om hur arbeten av amerikanen Charles Sanders Peirce (1839–1914) kan användas inom den arkeologiska tolkningsgemenskapen. Pierce brukar allmänt omnämnas som en ledande gestalt